

CRKVENOST ŽUPNE ZAJEDNICE

Josip BALOBAN, Zagreb

Sažetak

Autor na temelju empirijskih podataka ukazuje na crkvenost kao višedimenzionalnu i složenu stvarnost unutar bazične strukture Crkve, tj. unutar župne zajednice. Crkvenost kršćana u Hrvatskoj najviše se očituje po dimenziji pripadnosti Crkvi i po obrednoj dimenziji, što znači da veliki dio hrvatskih katolika prilikom važnih životnih događaja u životu (rođenja, ženidbe i pogreba) manifestativno aktivira svoju crkvenost. Na drugoj strani, u slavljenju euharistije i u drugim izvanliturgijskim okupljanjima sudjeluje daleko manji broj hrvatskih kršćana. Jednako tako crkvenost je daleko manje prepoznatljiva u socijalno-karitativnom angažmanu, te u nazočnosti vjernika u župnim strukturama. Autor ukazuje na prisutnost ekleziološkog i privatnog tipa crkvenosti, pri čemu napominje da će u budućnosti župna zajednica biti najtolerantnija crkvena bazična struktura, koja će obuhvatiti kršćane koji se potpuno identificiraju s Crkvom i župnom zajednicom, ali i kršćane koji se samo parcijalno identificiraju sa svojom Crkvom.

***Ključne riječi:** župna zajednica, bazične crkvene zajednice, crkvenost, sakramenti, župne strukture, liturgijska slavlja.*

Uvod

U središtu ovog izlaganja je crkvenost bazične strukture Crkve, tj. župne zajednice, a ne kršćanina pojedinca, premda se jedna i druga crkvenost ne isključuju, štoviše one se međusobno isprepliću i nadopunjuju. Pod župnom zajednicom se misli, prije svega na zajednicu vjernika određenog područja unutar biskupije, a manje na osobnu župu ili vjerničku zajednicu koja postoji pri redovničkom samostanu i ima kvazižupnu strukturu.¹ Župna zajednica uvijek pretpostavlja i uključuje određenu pripadnost i određeno zajedništvo, koje nije samo sociološkog, već i teološkog karaktera.

¹ Važeći Zakonik kanonskog prava definira: "Prema općem pravilu neka župa bude područna, to jest da obuhvaća sve vjernike određenog područja; gdje je pak to korisno, neka se osnuju osobne župe s razloga obreda, jezika, narodnosti vjernika dotičnog područja, a i s nekog drugog razloga.", *Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., Glas Koncila, Zagreb, 1996, kan. 518.

U današnjem svijetu zajedništvo nije više samo po sebi lako razumljiva stvarnost. Neka zajedništva su čovjeku jednostavno biološki, profesionalno i društveno zadana, dok druga bira i mijenja. Čovjek sve teže podnosi zajedništva u kojima je sve zadano, osobito pravila ponašanja i teško se miri s time da ne može dovoljno utjecati na njihovu strukturu, a ponekad i na njihovo vodstvo. Što su unutar nekog zajedništva strukture djelovanja i ponašanja starije i tradicionalnije, to današnji čovjek ima više problema s njima. To osobito vrijedi za brak, obitelj i župu. U odnosu na župu čovjek je ipak najslobodniji, jer tijekom svoga vijeka može promijeniti više župa. Štoviše, u gradovima kršćanin može teritorijalno pripadati jednoj župi, dok je duhovno i sakramentalno domicilan u nekoj drugoj župnoj ili vjerničkoj zajednici. Stoga je veoma važno da teolog danas pristupa toj bazičnoj strukturi Crkve s teološko-pastoralne, ali i sa sociološko-psihološke strane.

U ovom izlaganju pod crkvenošću se misli stvarnost koja je sastavljena od ljudskog i božanskog elementa. Otajstvenost se utjelovljuje i manifestira u ljudskosti, a ljudskost po otajstvenosti nadilazi čistu povijesnu dimenziju i zadobiva transcendentalni karakter. Zato i u svim jasno spoznatim i prepoznatljivim sociološkim činjenicama teolog traži i otkriva tragove transcendentnog i otajstvenog. Važno je, nadalje, razlikovati između vanjske i unutarnje pripadnosti Crkvi i crkvenosti, jer unutarnji stupanj vjere i crkvenosti ne mora se podudarati s vanjskom konfesionalnom pripadnošću, koja je danas lako zamjetljiva i mjerljiva. Opravdano se piše i govori o stupnjevitost i distanciranoj crkvenosti i o djelomičnoj identifikaciji s Crkvom i župnom zajednicom. Isto tako potrebno je razlikovati institucionalnu religioznost (crkvenosti) od religioznosti općenito (izvanckvene religioznosti). Kod prve je karakteristična upućenost na instituciju i povezanost s njom, kao i uvažavanje učenja i obredne prakse u osobnom, obiteljskom životu i u društvenom djelovanju. Kod izvanckvene religioznosti riječ je o kognitivnim i ritualnim elementima koji mogu, ali ne moraju biti institucionalizirani, a ponekad su oprečni crkvenim učenjima. Crkvenost se isto promatra kao "kompleksni proces odnosa između pojedinca i Crkve, proces na koji utječu društvena okolina, kojeg određuju institucionalne norme i suvjetuju osobne opcije, dakle, proces koji je podložan promjenama i koji istodobno mijenja stvarnost".² U ovom procesu do izražaja dolaze crkveni kriteriji i crkvena mjerila, ali i individualni kriteriji, koji su često samovoljni i odstupaju od kriterija Crkve. Naposljetku, u ovom izlaganju polazi se od crkvenosti kao višedimenzionalne stvarnosti koja obuhvaća: dimenziju konfesionalne pripadnosti, dimenziju vjerskih istina, ritualnu dimenziju, iskustvenu dimenziju, moralno-etičku dimenziju, dimenziju biti kršćanin u društvu i dimenziju povjerenja u Crkvu.³

² H. FREE, Kirchlichkeit, u W. KASPER (ur.), *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. VI, Freiburg-Basel-Rom-Wien, 1993, str. 101-102, ovdje 102.

³ U ovom izlaganju nije moguće obraditi niti podjednako tematizirati sve dimenzije crkvenosti. Stoga su obradene samo neke.

1. Pripadnost Crkvi

Na pragu trećeg tisućljeća, u kojem se vidljivo naziru počeci gospodarstvene, političke i kulturološke globalizacije, crkvenost kao stvarnost i izraz kršćanske baštine nije iščezla ni iz zapadnog ni iz istočnog dijela Europe. Crkvenost u 20. stoljeću poprima najrazličitije stupnjeve u Europi, kako u Katoličkoj Crkvi tako i u drugim crkvama. Uz sva pokoncilnska teološka nastojanja nije se uspjelo bazičnu, a već sada i klasičnu strukturu Crkve, župu, zamijeniti nekom drugom dinamičnijom crkvenom strukturom. Kako u visokorazvijenim, tako i u tranzicijskim zemljama Europe najveći dio kršćana, upravo u župi po krštenju ulazi u Crkvu, preko župne zajednice manifestira svoju crkvenost kao i konfesionalnu pripadnost. Sociološki, pravno i teološki (otajstveno) ta bazična struktura povijesne Kristove Crkve postaje i ostaje najredovitije mjesto susretanja suvremenog čovjeka s kršćanstvom, a onda i s Crkvom. Zbog svoje pastoralno-teološke tolerantnosti i prihvaćanja stupnjevite vjere, župa ostaje mjesto gdje se prepoznaje i ostvaruje privlačna, a nerijetko i minimalna dimenzija crkvenosti. Ta bazična struktura Crkve dopušta i tolerira da netko bude upisan u župnu kartoteku, a da ga se odmah ne proziva zbog njegovog pasivnog kršćanstva ili njegove samo nominalne pripadnosti Crkvi i teritorijalnoj župnoj zajednici. U postojećim seoskim, a osobito gradskim župama, mnogi članovi Crkve osjećaju se dobro i neometano, a svoju župnu pripadnost reaktiviraju prema potrebi i želji, dakako ulazeći u komunikaciju s nekim iz župnog pastoralnog tima.

Gledano teološki, po sakramentu krsta osoba je ušla u proces pritjelovljenja Crkvi, u inicijacijski proces, u život i praksu vjere, koji se najoptimalnije ostvaruje u živoj i aktivnoj zajednici vjere, koja vjeruje u Trojedinog Boga, u čije se ime i okuplja. Gledano samo sociološki, po sakramentu krsta osoba je izrazila i ostvarila barem početnu, premda tako često puta minimalnu pripadnost Crkvi i župnoj zajednici. U suvremenom mobilnom društvu krštena osoba može nedugo poslije krštenja promijeniti svoje pripadništvo jednoj ili drugoj teritorijalnoj župnoj zajednici, a pripadnost Crkvi ostaje i dalje neovisno ako se čovjek preseli i na drugi kontinent na kojem živi druga ljudska rasa, a kršćani predstavljaju zanemarivu manjinu.

Dimenzija crkvenosti na razini konfesionalne pripadnosti je i za čovjeka trećeg tisućljeća poželjna, atraktivna i najtolerantnija religiozna dimenzija, jer uvijek uključuje minimalne uvjete i stalno je otvorena prema rastu i optimalnom razvoju vjere, odnosno crkvenosti. Spomenuta dimenzija dopušta ujedno slobodu čovjeku pojedincu da on sam, u vremenu kada on odabere, izrazitije i intenzivnije prakticira svoju vjeru. Koliko je ljudima u Hrvatskoj još uvijek važna pripadnost Crkvi potvrdila su tri međusobno neovisno provedena istraživanja, naime, dva

međunarodna i jedno nacionalno istraživanje.⁴ Prema istraživanju "Europsko istraživanje vrednota" (EVS)-1999. u Hrvatskoj se 84,5% ispitanika deklariralo katolicima, 13,2% opredijelilo se za odgovor "pitanje se ne odnosi na ispitanika", a ostali su se opredijelili za ostale konfesije.⁵ S obzirom na konfesionalnu pripadnost, do istog postotka došlo je i istraživanje "Aufbruch", prema kojem je 83% ispitanika u Hrvatskoj izjavilo da pripada Rimokatoličkoj Crkvi, 15% je navelo da ne pripada nijednoj vjeroispovijesti, a 5% da nije kršteno.⁶ Najveći postotak konfesionalne pripadnosti pokazalo je istraživanje "Vjera i moral u Hrvatskoj". Prema tom istraživanju 89,7% pučanstva izjasnilo se "katolicima", 2,9% "pravoslavicima", 1,1% pripadnicima "vjerske islamske zajednice", 2,1% "ateistima i agnosticima".⁷

Prema indikatoru konfesionalne pripadnosti može se tvrditi da u svim teritorijalnim katoličkim župnim zajednicama u Hrvatskoj većinu čine ljudi koji su svjesni svoje nominalne pripadnosti Crkvi i crkvenosti, ako ne uvijek i pripadnosti svojoj teritorijalnoj župi. Ta većina katolika različito je raspoređena u seoskim i gradskim župama. Ima seoskih župnih zajednica u kojima katolici čine preko 95% pučanstva koje obitava na teritoriju župe. Jednako tako ima gradskih župa na čijem teritoriju živi ispod 80% katolika, a ostali su pripadnici drugih vjeroispovijesti, ateisti i agnostici. Za razliku od seoskih župa, u kojima je relativno jednostavno ustanoviti tko živi na teritoriju župe s obzirom na konfesionalnu (ne)pripadnost, u gradskim župama to je puno teže utvrditi, osobito ako se to čini putem pastoralnih obilazaka kuća i stanova. U Hrvatskoj

⁴ Godine 1997. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu proveo je nacionalno istraživanje pod naslovom "Vjera i moral u Hrvatskoj". Projekt je odobren od Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske. Prvi rezultati tog istraživanja objavljeni su u *Bogoslovska smotra* 68 (1998), br. 4. U svezi tog istraživanja vidi: G. ČRPIĆ, M. VALKOVIĆ, Moral u Hrvatskoj u sociološkoj perspektivi, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000), br. 1, str. 1-63. Godine 1997./98. provedeno je u Hrvatskoj međunarodno istraživanje pod naslovom "Aufbruch", koje je obuhvatilo deset tranzicijskih zemalja. U svezi tog projekta dosada su objavljene tri knjige: M. TOMKA, P. M. ZULEHNER, *Religion in der Reformländern Ost(Mittel)Europas (Gott nach dem Kommunismus)*, Ostfildern, 1999; M. TOMKA, P. M. ZULEHNER, *Religion im gesellschaftlichen Kontext Ost(Mittel)Europas (Gott nach dem Kommunismus)*, Ostfildern, 2000; M. TOMKA, A. MASLAUSKAITE, A. NAVICKAS, N. TOŠ, V. POTOČNIK, *Religion und Kirchen in Ost(Mittel)Europa: Ungarn, Litauen, Slowenien (Gott nach dem Kommunismus)*, Ostfildern, 1999. Vidi također: L. PRUDKY, P. ARAČIĆ, K. NIKODEM, F. ŠANJEK, W. ZDANIEWICZ, M. TOMKA, *Religion und Kirchen in Ost (Mittel) Europa: Tschechien, Kroatien, Polen (Gott nach dem Kommunismus)*, Ostfildern, 2001. Godine 1999. proveo je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu sociološko međunarodno istraživanje pod naslovom "Europsko istraživanje vrednota" ("European Values Study"-1999.). Projekt financira Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske. Prvi podaci objavljeni su u *Bogoslovska smotra* 70 (2000), br. 2, str. 173-503.

⁵ Usp. J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, I. RIMAC, Europsko istraživanje vrednota (EVS) - 1999, Pregled postotaka i aritmetičkih sredina (mean), u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000), br. 2, str. 200.

⁶ Usp. M. TOMKA, P. M. ZULEHNER, *Religion in der Reformländern Ost(Mittel)Europas*, str. 27.

⁷ Usp. M. VALKOVIĆ, G. ČRPIĆ, I. RIMAC, "Vjera i moral u Hrvatskoj". Pregled postotaka i aritmetičkih sredina (mean) istraživanja, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998), br. 4, str. 483-511, ovdje 491. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine "katolici" su činili 76,6%, "pravoslavci" 11,1%, "nisu vjernici" 3,9%, koji pripadaju ostalim vjeroispovijestima" 6,6% i "nepoznato" 1,8%. Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema vjeri i materinskom jeziku po naseľima*, sv. 3 (Dokumentacija 883), Zagreb, 1994, str. 9.

nije uvriježena praksa istupanja iz Crkve ("Kirchenaustritt") kao što je to već desetljećima praksa, osobito u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj.⁸ Ima doduše slučajeva istupanja iz Crkve i hrvatskih građana, koji privremeno borave upravo u spomenutim europskim zemljama. No, ti slučajevi su zasada veoma rijetki.

2. Obredi životnih prijelaza (rođenje, vjenčanje i smrt)

Poslije dimenzije konfesionalne pripadnosti u hrvatskim župnim zajednicama crkvenost se najuočljivije i najintenzivnije prakticira u ritualnoj dimenziji. Upravo ta dimenzija, sa svojim pojedinim poddimenzijama, duboko je prisutna u svijesti svih župljana, neovisno o tome koliko se razilaze želje i očekivanja od strane institucionalne Crkve u odnosu na želje i očekivanja pojedinca. Još uvijek je ritualna dimenzija za suvremenog Europljanina neodvojiva od njegovih ključnih životnih trenutaka, napose u smislu obreda životnih prijelaza (rođenje, vjenčanje i smrt).⁹ Te ključne životne trenutke čovjek može tumačiti »sekularistički«, tj. odvojeno od religioznog konteksta. Ali jednako tako može te trenutke tumačiti i slaviti unutar religioznih odrednica, iako izrazito po svojoj subjektivnoj matrici. Dakako, da tu dolazi do dihotomije shvaćanja sakramentalnog od strane pojedinca i dušobrižnika. Ta dihotomija je izvor raznih nesporazuma u pastoralnoj praksi. Dok teolozi pod ritualnom dimenzijom podrazumijevaju kako sakramentalna tako i izvansakramentalna događanja, odnosno izvaneuharistijska okupljanja, dotle se sociolozi koncentriraju na euharistiju-misu, te na vjerske obrede prilikom rođenja, vjenčanja i smrti.¹⁰

U ovoj točki riječ je zapravo o sakramentu krsta, crkvenoj ženidbi i vjerskom sprovodu. Na zalasku drugog tisućljeća obredi životnih prijelaza su i dalje atraktivni i važni suvremenom Europljaninu, usprkos što su tako često shvaćani i interpretirani prema subjektivnoj matrici. Ritual je postao i ostao integralni dio čovjekove egzistencije, neovisno o njegovom svjetonazorskom opredjeljenju. Aktivni članovi župne zajednice uvjerljivije sudjeluju u obredima prijelaza, budući da se kod njih već od rođenja, te tijekom kršćanskog socijalizacijskog procesa stvara određena osobna i eklezijalna matrica, koja se lako popunjava religioznim/crkvenim sadržajima. Nesporazumi između dušobrižnika i pojedinih članova Crkve nastaju najčešće iz dva razloga. Prvi se

⁸ Važno je naglasiti da se službeno istupanje iz Crkve nije događalo ni u najtežim, te za vjeru i Crkvu najrepresivnijim razdobljima komunizma u Hrvatskoj. Pojedinci nisu „de iure“ tražili istupanje iz Crkve, premda su „de facto“ Crkvu napustili, što se na koncu života pokazivalo ukopom bez svećenika.

⁹ Kako teolozima, tako i sociolozima i psiholozima, danas je teško izmjeriti koliko je traženje obrednih čina i sudjelovanje u njima plod osobnog uvjerenja i osobnog vjerničkog stava, a koliko je posljedica socijalizacije i tradicionalnih običaja prisutnih ne samo na teritoriju župne zajednice, nego nazočnih u društvu općenito. U ovoj dimenziji uvijek veoma važnu ulogu igra osobna čovjekova motivacija na temelju koje se traži i pristupa obredu.

¹⁰ Stoga se u ovom izlaganju o ritualnoj dimenziji govori u tri točke: u t. 2. Obredi životnih prijelaza; u t. 3. Euharistijska slavija i u t. 4. Izvanmisna liturgijska okupljanja.

sastoji u činjenici da pojedini župljani svoju crkvenost i pripadnost župnoj zajednici aktiviraju bilo prilikom krštenja djeteta, bilo prilikom vjenčanja u crkvi, bilo povodom pokopa člana rodbine. Dotada pojedini župljani u crkvenosti župne zajednice ne sudjeluju ni minimalno. U gradskim sredinama ne znaju kojoj župi pripadaju. Drugi razlog temelji se u činjenici da pojedini župljani, polazeći od indikatora samoprocjene religioznosti (sami sebe smatraju katolicima), već imaju svoju subjektivnu matricu shvaćanja i interpretiranja sakramentalnog čina i događaja. Jedan i drugi razlog daleko su od otajstvene stvarnosti i sakramentalne ozbiljnosti kao i kršćanskog aktivnog identiteta, a sam sakramentalni čin i događaj približio se ili se utopio u folklorni i nacionalni scenarij. Ukoliko slavlje tih obreda postane izrazom crkvenosti župne zajednice, ipak se obred doživljava odviše privatno suženo, a župna zajednica se koristi kao obredna popratna skupina. Ta skupina osigurava željenu svečarsku, tradicionalno-modernu scenografiju u kojoj se član Crkve istodobno osjeća moderno i vjernički tradicionalno, ne pitajući se pritom koliko je sve to osobno otajstveno.

Većina građana Hrvatske je uvjerenja da određene događaje u životu treba pratiti vjerskim obredima. Prema "Europskom istraživanju vrednota"-1999., 85,3% ispitanika za rođenje, 90,9% za sklapanje braka i 91,1% za smrt smatra da su to događaji u životu koje je potrebno obilježiti vjerskim obredom dok 10,2% za rođenje, 5,8% za ženidbu i 5,5% za smrt smatra da nije potrebno održati vjerski obred.¹¹ Istodobno veoma je indikativno, a čime se dušobrižnici u svojoj pastoralnoj praksi susreću, da je 39,5% uvjerenih ateista uvjerenja da je rođenje potrebno pratiti vjerskim obredom, 47,4% istih smatra potrebnim vjerski obred kod sklapanja braka, a čak svaki drugi (50,0%) misli da vjerski obred pripada pokapanju čovjeka.¹² Iznenađujuću paralelu uočavamo na europskoj razini. U Europi 42% nereligioznih žele vjerski obred za rođeno dijete, 45% kod vjenčanja i 53% kod pogreba.¹³ U hrvatskim župnim zajednicama, kao uostalom i u europskim župama, obredi su poprimali svojevršno kulturno obilježje. Budući da cijela zapadna kultura, pored svih sekularnih i liberalnih elemenata, nosi obilježja religioznoga, onda se i religiozni obredi uklapaju u tu kulturu kao njezin sastavni dio, bez obzira da li je tražitelj sakramenta/obreda religiozno/crkveno orijentiran ili ne. To ne znači da su se obredi ispraznili od svog religioznog sadržaja. Štoviše, kod nereligioznih i kod ateista moguće je naći određene elemente religioznog ili barem onoga što ukazuje na religiozno. Jednostavno, pastoralna praksa i empirijska istraživanja potvrđuju da je današnji Europljanin, kao i današnji hrvatski građanin, još uvijek izrazito obredno/ritualno orijentiran. Pastoralne

¹¹ Usp. J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, I. RIMAC, *Nav. čl.*, str. 202.

¹² Usp. J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, *Određeni aspekti crkvenosti*, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000), br. 2, str. 257-290, ovdje tablica 22, str. 279.

¹³ Usp. P. M. ZULEHNER, *Zu einer verantworteten Ritenkultur*, u: *Beirat der Konferenz der deutschsprachigen Pastoraltheologen*. Fachgruppe Praktische Theologie der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie (Hrsg.), sv. 1-2, *Pastoraltheologische Informationen*, Bochum, 1997, str. 193-208, ovdje 200.

teškoće nastaju u različitosti tumačenja kulture obreda od strane službene Crkve i od strane današnjeg čovjeka. Radi se o dvije kulture obreda. Obje kulture su u svojim korijenima kršćanske, s tim da jedna želi ostati kršćansko crkvena, a druga je u biti sekularna, u nekim svojim elementima i sekularistička, a služi se kršćanskim elementima.

3. Euharistijska slavlja

Življenje i demonstriranje crkvenosti vjerničke zajednice, a kasnije i župe, od Konstantinovog obrata (kada je kršćanstvo postalo "religio licita") do danas dolazi posebno do izražaja – kako za same sudionike tako i za one koji ih susreću i promatraju – za vrijeme euharistijskog slavlja. Stoga je sociologija religije, a poslije i crkvena sociologija, u mjeranju crkvenosti određenog grada, države i župe upotrebljavala indikator odlaženja u crkvu ("church attendance", "Kirchebesuch"), odnosno na misu ili na euharistiju. Sva suvremena empirijska istraživanja religioznosti/crkvenosti koriste taj indikator, dakako ne odvojeno od tolikih drugih čimbenika religioznosti, već naprotiv u povezanosti s njim. Euharistija-misa je klasičan element crkvenosti župne zajednice, te najredovitije i najuočljivije prakticiranje crkvenosti jedne župe. Redovitim, povremenim i prigodnim odlaženjem u svoju župnu crkvu vjernik pokazuje i potvrđuje ponajprije svoju osobnu vjeru, odnosno crkvenost, ali jednako tako i crkvenu pripadnost svojoj teritorijalnoj župnoj zajednici. Sudjelovanje u euharistijskom slavlju svoje župne zajednice u gradovima je poseban znak i potvrda pripadnosti župi, budući da u gradovima postoji mogućnost ići na euharistijska slavlja izvan svoje teritorijalne župe. Na redovitim nedjeljnim, kao i na prigodnim i izvanrednim župnim euharistijskim slavljinama, svaka župa pokazuje svu lepezu crkvenosti župne zajednice u smislu stupnjevitosti vjere svojih župljana, ali i svo bogatstvo ili svo siromaštvo župnog zajedništva.

Euharistijska slavlja su, uz druge religiozne pokazatelje, poseban indikator za tipologiju crkvenosti unutar župne zajednice. Prije trideset godina Konferencija pastoralnih teologa njemačkog govornog područja razvila je tipologiju prema kojoj se svi župljani mogu svrstati u četiri kategorije: 1. *katolici usko povezani sa životom župne zajednice*; 2. *redoviti praktikanti*; 3. *rubni katolici* i 4. *nominalni katolici*.¹⁴ U našoj analizi "Europskog istraživanja

¹⁴ *Katolici usko povezani sa župnom zajednicom* su oni koji su angažirani unutar župe, a kršćanska vjera čini središnje uporište njihova života. *Redoviti praktikanti* su više-manje redoviti sudionici u nedjeljnoj euharistiji, koji nisu angažirani u župi. Kod njih dolazi do disharmonije između crkvenog sustava vrednota i životnog ponašanja. *Rubni katolici* su oni koji nemaju kontakt sa župom, a vjeru prakticiraju neredovito i rijetko. I *nominalni katolici*, koji su posve udaljeni od Crkve i žive prema nekršćanskom sustavu vrednota. Usp. H. FISCHER, N. GREINACHER, F. KLOSTERMANN, *Die Gemeinde. Pastorale. Handreichung für den pastoralen Dienst*, hrsg. im Auftrag der Deutschen Bischofskonferenz von der Konferenz der deutschsprachigen Pastoraltheologen, Mainz, 1971³, str. 12.

vrednota"-1999. koristili smo ovu tipologiju: *redoviti praktikanti, povremeni praktikanti, prigodni praktikanti i nepraktikanti*.¹⁵ U tom istraživanju redoviti praktikanti čine 31,0% povremeni praktikanti 18,8%, prigodni praktikanti 37,6% i nepraktikanti 11,0% cjelokupnog pučanstva.¹⁶ Veoma je zanimljivo da je do sličnih rezultata došlo i istraživanje "Vjera i moral u Hrvatskoj". Prema tom istraživanju, redoviti praktikanti čine 30,3%, povremeni praktikanti 16,1%, prigodni praktikanti 42,4% i nepraktikanti 11,1% cjelokupnog hrvatskog stanovništva.¹⁷ No, indikativna je samo katolička populacija s obzirom na spol. Dobivena je u svijetu već poznata razlika, naime, da su žene religioznije i da redovitije sudjeluju u euharistijskim slavljinama. U istraživanju iz 1999. godine 4,8% muškaraca i 2,9% žena tvore skupinu koja nikada ne sudjeluje na misi; 47,1% muškaraca i 33,1% žena to čini prigodno, te 17,9% muškaraca i 24,7% žena to čini povremeno i 30,3% muškaraca i 39,3% žena tjedno i češće sudjeluje u misi.¹⁸

Dobiveni podaci pokazuju da se ne može govoriti o izrazitoj feminizaciji vjerskih obreda, premda muškarci izrazito manje participiraju u vjerskim obredima. Ali se može govoriti o vidljivoj stupnjevitosti crkvenosti župne zajednice, koja uključuje potpunu identifikaciju s Crkvom i župnom zajednicom sve do krajnje distanciranog odnosa prema jednoj i drugoj kod jednog dijela krštenika.

4. Izvanmisna liturgijska okupljanja

Svaka župa, kako seoska i prigradska tako i strogo gradska, potvrđuje i živi svoju crkvenost u raznim izvanmisnim liturgijskim okupljanjima, koja su različitog intenziteta od župe do župe, te koje ne treba podcjenjivati niti precjenjivati. Najveći dio tih slavlja poznat je pod sintagmom pučka pobožnost. U međuvremenu se dogodilo da ta pobožnost više ne zahvaća najšire dijelove naroda Božjega i da su u nju uvedene razne posaborske novine, pa se miješaju klasično-tradicionalni i suvremeni elementi pobožnosti. Najpoznatija izvanmisna liturgijska okupljanja jesu: euharistijska klanjanja, pobožnost križnog puta, molenje krunice, svibanjske i listopadske pobožnosti, prigodne velike ispovijedi i ispovijedanje po dobnim skupinama, pobožnost prvih petaka, molitveni sastanci i drugo. Cilj tih okupljanja je promicanje i učvršćivanje osobne vjere, ali ujedno i

¹⁵ Autori su spomenutu tipologiju dobili na temelju sudjelovanja u nedjeljnoj euharistiji-misi: *redoviti praktikanti* (tjedno i češće), *povremeni praktikanti* (jednom mjesečno), *prigodni praktikanti* (ponekad) i *nepraktikanti* (nikad). Usp. J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, *Nav. čl.*, str. 265.

¹⁶ Vidi pitanje 25, u: J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, I. RIMAC, *Nav. čl.*, str. 201.

¹⁷ Usp. G. ČRPIĆ, S. KUŠAR, Neki aspekti religioznosti u Hrvatskoj, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998), br. 4, str. 513-563, ovdje 516.

¹⁸ Vidi tablicu 16, u: J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, *Nav. čl.*, str. 275.

izraz crkvenosti župne zajednice, bez obzira što u tim izvanmisnim okupljanjima sudjeluje manji broj župljana nego u nedjeljnim euharistijskim slavljinama.

Dosada nije učinjeno nijedno empirijsko istraživanje, koje bi sveobuhvatno istražilo ta izvanmisna liturgijska okupljanja. U dosadašnjim istraživanjima mogu je naći pitanja u svezi ispovijedi i hodočašća,¹⁹ te o pobožnosti prvih petaka.²⁰ Usprkos toga, u svezi tih izvanmisnih liturgijskih okupljanja moraju se postaviti određena kritička pitanja. Jesu li u pravu oni, koji olako preskaču pučke pobožnosti i odriču im svaku dimenziju duhovnosti i crkvenosti? Nisu li krivo usmjereni oni vjernici koji u tim pobožnostima vide nadomjestak, pa čak i alternativu euharistijskim okupljanjima? Koliko ispravnu eklezijalnu i pastoralnu senzibilnost posjeduje dušobrižnik, koji više pastoralne energije troši na takva okupljanja, nego na euharistijska i sakramentalna slavlja? Koliko su u sve te pučke pobožnosti ugrađene saborske i posaborske novine uz uvažavanje nacionalnih i mjesnih vjerskih običaja? To su pitanja koja traže poseban članak.

5. (Ne)postojanje socijalno-karitativnog angažmana

Socijalna dimenzija crkvenosti župne zajednice postala je neuralgičnom i brizantnom točkom pastoralnog djelovanja suvremene Crkve. Po socijalnoj dimenziji, župa vidljivo gradi civilizaciju ljubavi i ne podliježe iskušenju na koje je upozoravao već apostol Jakov: da je vjera bez djela u sebi mrtva (usp. Jak 2.14-18). Povezanost vjere, odnosno crkvenosti sa socijalno-karitativnim djelovanjem nije samo unutar eklezijalno pitanje Crkve, nego je istodobno i u jednakoj mjeri pitanje društvene vjerodostojnosti župe u konkretnom društvu u kojem zajednica vjernika egzistira. K tomu, to je izraz društvene dimenzije vjere per se. Socijalno-karitativno djelovanje današnje župe mora biti jače usmjereno na konkretne ljude, te na akutne životne i socijalne probleme župljana, ali i svih stanovnika koji obitavaju na teritoriju bazične strukture biskupije. Današnja župa, osobito u gradu, je mjesto prepuno osoba koje su potrebne socijalno-karitativne pomoći (bolesni, stari, socijalno ugroženi i mladi delinkventi). Istina jest da župa ne nadomješta socijalnu državu; da ne može riješiti problem nezaposlenosti; da ne može riješiti problem droge i ovisnih o alkoholu. Jednako tako je istina da župna zajednica ima zadaću, ovisno prema svojim financijskim mogućnostima i stručnim potencijalima, nastojati barem djelomično spomenute probleme ublažiti i rješavati putem svojih župnih struktura. U mnogim župama postoje dobro

¹⁹ Pitanje ispovijedi i hodočašća obrađuje istraživanje "Vjera i moral u Hrvatskoj". Usp. G. ČRPIĆ, S. KUŠAR, *Nav. čl.*, str. 517.

²⁰ O ispovijedi i o pobožnosti prvih petaka kod mladeži vidi disertaciju s. Valentine Blaženke Mandarić, obranjenu na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pod naslovom "Religioznost adolescenata u gradu Zagrebu". Prema spomenutom istraživanju (tablica 166), pobožnost prvih petaka obavilo je 12,1% jedanput, 10,2% više puta, a 74,9% adolescenata nije u posljednje tri godine sudjelovalo u prvim petcima. Usp. V. B. MANDARIĆ, *Religiozni identiteti zagrebačkih srednjoškolaca*, Zagreb, 2000, str. 236.

funkcionirajuće karitativne strukture, koje su, napose u vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj, odigrale izvanredno uspješno pastoralno djelovanje. U međuvremenu dogodila se očita stagnacija koju se ne može opravdati samo gašenjem materijalne i financijske potpore iz inozemstva. Sadašnja postojeća društvena i socijalna situacija zahtijeva da se u župi osnuje *Pastoralni socijalni odbor* koji će voditi brigu o starijim i nemoćnim osobama, o socijalno ugroženim umirovljenicima, kao i o ovisnicima o drogi i alkoholu. Dakako da su za takvu djelatnost potrebni osposobljeni župljani koji će tu službu obavljati na volonterskoj osnovi.

Postavlja se ključno pitanje mentaliteta i razvijene svijesti koji podupiru i promiču socijalno-karitativni angažman župne zajednice. Dosadašnji dobrotvori i donatori sa Zapada nam izravno ili neizravno poručuju da se oslonimo na vlastite snage i potencijale. Je li to moguće, ako za to ne postoji dovoljno razvijena svijest kod župljana, i ako je mentalitet pomaganja i oslanjanja na vlastite resurse nedovoljno razvijen? Empirijska istraživanja nam približe opisuju hrvatski mentalitet i crkvenu svijest o socijalnoj djelatnosti. Na tvrdnju "Drugome treba dati tek ako imaš dovoljno za sebe" 15,9% je odgovorilo da se s time uglavnom slaže i 6,6% da se s time potpuno slaže, dok se 25,4% ispitanika s tom tvrdnjom uopće ne slaže, 34,6% uglavnom se ne slaže i 17,4% niti se slaže niti se ne slaže.²¹ Izrečeni podaci potvrđuju da je 60% ispitanika spremno dijeliti s drugim ako za sebe i svoje nema dovoljno, dok svaki peti to nije spreman učiniti. U jednom drugom istraživanju ispitanicima je bilo postavljeno pitanje: "Biste li bili spremni učiniti nešto kako biste poboljšali životne uvjete starim osobama, bolesnima i nemoćnima u Vašoj zemlji?" 75,3% je izjavilo da je spremno nešto poduzeti za stare osobe, a 77,9% je voljno nešto učiniti za bolesne i nemoćne, dok je svega 1,5% nespremno pomoći starim osobama, a 1,3% bolesnima i nemoćnima.²² Gotovo 60,0% pitanih građana svoju spremnost na pomaganje spomenutim društvenim skupinama shvaća svojom moralnom obvezom i svojim suosjećanjem s njima. No, ne ostaje li ta ljudska i kršćanska spremnost tako često samo na teorijskoj razini? Kada spremnost pomaganja treba konkretizirati, tada čovjek nerijetko očekuje da to učini netko drugi, rodbina, susjed, bogatiji ili pak država. U prilog ovoj tvrdnji govori nerazvijena svijest i praksa dobrovoljnosti u hrvatskim župnim zajednicama. U Hrvatskoj svega 1,8% pripada socijalnim organizacijama za starije osobe, kao i organizacijama za osobe s hendikepom ili siromašne, a 12,2% članovi su dobrovoljnih religioznih ili crkvenih organizacija.²³ Nakon ove skromne brojčane pripadnosti slijedi još skromnija, ako ne i razočaravajuća aktivnost u tim organizacijama. Tako 1,0% trenutno obavlja dobrovoljni neplaćeni rad u socijalnim organizacijama, a 5,8% u religioznim ili crkvenim organizacijama.²⁴

²¹ Usp. M. VALKOVIĆ, G. ČRPIĆ, I. RIMAC, *Nav. čl.*, str. 499.

²² Vidi tablicu 79, u: J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, I. RIMAC, *Nav. čl.*, str. 224.

²³ Usp. *Ondje*, str. 193.

²⁴ Usp. *Ondje*, str. 193-194.

Skromno postojanje socijalno-karitativne djelatnosti u hrvatskim župama jednim dijelom je povezano s nepostojanjem razvijenog mentaliteta na tom području u Crkvi, a drugim dijelom s društveno-političkim naslijeđem u kojem su kroz pola stoljeća bile zabranjene crkvene organizacije, te naposljetku povezano s hierarhijskim ustrojem u Crkvi, prema kojem su sve formalne i dobrovoljne aktivnosti bile usko vezane na župnika. Opravdano je stoga očekivanje da župnici i kapelani budu prvi promicatelji socijalno-karitativne svijesti, mentaliteta i pionirstva, uz mentalitet pravedne plaće/nagrade suradnicima.

6. Župne strukture

Dobro ili optimalno funkcionirajuće župne strukture su transparentan i učinkovit promicatelj crkvenosti župne zajednice, kao i obratno; gdje ne postoje ili samo formalno postoje pojedine pastoralne strukture župe, tu crkvenost gubi na svom intenzitetu i dobiva svoju sjenu. Današnje različite župne strukture nisu posljedica samo Zakonika kanonskog prava i posaborskih ekleziološko-pastoralnih usmjerenja, nego su u jednakoj mjeri imperativ sadašnjeg povijesnog trenutka u kojem se događaju demokratizirajući društveni procesi paralelno s razvojem svijesti zajedničke suradnje i svekolike crkvene suodgovornosti župljana. Pod župnim strukturama mislimo na *župni pastoralni tim*, *župno pastoralno vijeće*, *župno ekonomsko vijeće*, te *župni karitas*. U širem smislu, u kategoriju župnih struktura spadaju sve skupine, koje se formiraju na temelju različitih motiva: glazbenih, biblijskih, liturgijskih, molitvenih, katehetsko-odgojnih i slično.

Sve navedene strukture imaju svoju ekleziološku i pastoralnu opravdanost. Primjerice, *župno pastoralno vijeće* povremeno župnika opterećuje, ali ga trajno pastoralno rasterećuje. Ono je dokaz da u vođenju župe sudjeluju ne samo zaređene i zavjetovane osobe, nego i vjernici laici. Što su članovi Vijeća manje dekorativnog, a više angažiranog i djelatnog karaktera, to je više transparentna crkvenost po jednoj župnoj strukturi u kojoj je zastupljena cijela župna zajednica. Prema anketi "Svećenik 2000.", provedenoj u Hrvatskoj (u zagrebačkoj nadbiskupiji i u đakovačko-srijemskoj biskupiji), u Hrvatskoj u 64,0% župa postoje župna pastoralna vijeća, u Austriji u 91,4% u bivšoj Zapadnoj Njemačkoj 90,3% i u bivšoj Istočnoj Njemačkoj u 85,8% župa djeluju ta vijeća.²⁵ Na pitanje smatraju li župno vijeće potrebnim, zagrebački i đakovački svećenici su dali ove odgovore: 76,3% smatra ga potrebnim, 13,% je neodlučno, 5,4% ga smatra nepotrebnim i 4,5% bez odgovora.²⁶

²⁵ Od 208 pristiglih odgovora iz zagrebačke nadbiskupije, 67,3% župnika je izjavilo da ima župno pastoralno vijeće, 21,6% da nema i 11,1% pitanih svećenika nije odgovorilo na to pitanje. U zagrebačkoj nadbiskupiji poslan je anketni upitnik na 447 adresa (380-orici dijecezanskih svećenika i 67-orici na području zagrebačke nadbiskupije dekretiranih redovničkih svećenika.). Usp. *Priester 2000, Diözese Zagreb, Gesamtdaten (Tabellennband)*, hrsg. von Arbeitsstelle für kirchliche Sozialforschung in Wien, Wien, 2000, unter Stichwort Priester und Laien.

²⁶ Usp. *Ondje*.

Župno ekonomsko vijeće olakšava bolje ekonomsko poslovanje župe, omogućuje financijsku transparentnost i daje župniku i kapelanu više vremena za specifično dušobrižničke poslove u kojima ih, zasada, ne može zamijeniti pastoralni suradnik laik. Osim toga, svjetovni i ekonomski poslovi puno su bliži laicima, nego svećenicima, čija je prvotna misija duhovnog karaktera. Danas svećenik mora tražiti čovjeka, ići k njemu, imati vremena za njega. Mora biti dušobrižnik "per se". *Župni karitas* je župna socijalno-karitativna struktura, koja na poseban način čini crkvenost zajednice transparentnom, kako "ad intra" tako i "ad extra". Ta struktura može biti sastavni dio *Pastoralnog socijalnog odbora* unutar župe. Najvažnije je da se u ove strukture uključi što veći broj vjernika laika profesionalno i poluprofesionalno s određenim honorarom i volonterski. Na čelu tih struktura neka bude župljanin laik.

Župne strukture na temelju glazbenih, biblijskih, liturgijskih i drugih motiva obogaćuju crkvenost župne zajednice, prije svega "ad intra". One izgrađuju i učvršćuju vjeru pojedinca i čine ga spremnijim i sposobnijim za pastoralnu djelatnost na razini cijele zajednice. Gdje god je moguće, neka se osnuju. Na čelu tih struktura neka bude laik, a župnik i kapelan neka uvijek budu otvoreni i tolerantni prema inicijativama koje dolaze iz baze.

7. Župna liturgijska slavlja i crkvenost

Temeljno pitanje župnog pastora u posljednjih trideset godina svodi se na svojevrsnu pastoralnu dilemu: jesu li župna liturgijska slavlja u pravilu izraz i potvrda tradicionalne i velikim dijelom folklorno obojene crkvenosti ili su, barem dijelom, izraz izgrađujuće crkvenosti koja odgaja i podržava zdravi kršćanski identitet? Dok prvi tip crkvenosti teško i površno prenosi kršćanske vrednote na mlađe naraštaje i stoga nema obećavajuću pastoralnu perspektivu, dotle drugi tip crkvenosti nastoji i u sekulariziranim i liberaliziranim društvenim okolnostima tradirati specifikum kršćanskog zajedništva i evanđeoskih vrednota, te jedini ima svoju budućnost u trećem tisućljeću. Dušobrižnici ne mogu spriječiti nastajanje i razvoj prvog tipa crkvenosti. No, nije dobro, ako ga svjesno podupiru i stavljaju pred drugi tip koji je puno zahtjevniji, budući da u jednakoj mjeri uvažava i promiče sve dimenzije crkvenosti kod svih dobnih, profesionalnih i obrazovnih skupina župljana.

Pod župnim liturgijskim slavljinama podrazumijevaju se: *redovita nedjeljna euharistijska okupljanja, euharistijska slavlja za Božić, Uskrs i velike kršćanske svetkovine, slavlja prve pričesti i potvrde, slavlja krštenja i vjenčanja, te slavlja pučke pobožnosti*. Na svako to spomenuto slavlje odnosi se gore spomenuta pastoralna dilema, ali ne na isti način i ne u jednakoj mjeri. Pastoralno i sociološki je puno puta dokazano da je crkvenost kod redovitih praktikanata posve drugog stupnja i intenziteta od crkvenosti povremenih i prigodnih praktikanata. Navedene kategorije župljana posve različitim intenzitetom sudjeluju u

pojedininim slavljinama župne zajednice. Dok su povremeni i prigodni praktikanti usmjereni na sudjelovanje u župnim događanjima za Božić, Uskrs, velike kršćanske svetkovine, prve pričesti, potvrde, krštenja i ženidbe, dotle redoviti praktikanti sudjeluju više-manje u svim tim okupljanjima, kao i u redovitim nedjeljnim misama.

Slavlja za Božić, Uskrs i velike svetkovine, po svojim sudionicima, izraz su kako tradicionalne tako i izgrađujuće crkvenosti. U njima približno jedna trećina vjernika intenzivno prakticira svoju crkvenost, a blizu 60,0% župljana nošeno je tradicionalnom vjerom i folklornom pozadinom. U tim slavljinama radi se o proširenom župnom zajedništvu koje spaja osobe, koje su Crkvi i župi veoma blizu, kao i osobe distancirane od župe. Slavlja prve pričesti, potvrde, krštenja, a napose vjenčanja u posljednjim godinama su okupljanja u kojima, uz domaće župljane, sudjeluju članovi iz susjednih župa, kao i iz raznih krajeva Hrvatske. Za okupljanje iz različitih župa i regija nije više odlučujući crkveni kriterij koji pada u pozadinu, već kriterij rodbine i prijateljstva. Takva okupljanja imaju svoju pozitivnu stranu budući da kršćani iz različitih župnih zajednica i iz različitih krajeva upoznaju crkvene posebnosti nazočne u pojedinim župama. Tamna strana svih tih liturgijskih slavlja je često u tome što autentično eklezijalno i izvorno liturgijsko postaje sekundarnim, dok u prvi plan dolaze tradicija i folklor, fotografski aparati i kamere. Kod jednog dijela sudionika ne ostvaruje se religiozni i liturgijski jedinstveni i neponovljivi događaj, već se putem aparata i kamera ostvaruje bilježenje tog događaja kao trajna memorija na jedan životni čin. A sve to je u svezi s ovim: "Svetinje, odnosno sakramenti nemaju više u prosječnoj svijesti našeg čovjeka koji se deklarira Hrvatom-katolikom ono mjesto koje im pripada po logici evanđelja, već ono koje se nameće propagandom, srhotinama običaja i potrebom kompaktnosti nacionalnog bića".²⁷ Prihvaća se dio "obredno-simboličkih formi i rituala kršćanskog podrijetla", ali veoma selektivno.²⁸ U bližoj pastoralnoj budućnosti za očekivati je da će se ta selektivnost samo povećati. Bit će u svezi s djelomičnim prihvatanjem kršćanstva i s distanciranom crkvenošću. Isto tako bit će posljedica trenda prema kojem Europljani i u nadolazećim desetljećima ostaju izrazito obredno orijentirani.

8. Župljani između ekleziološkog i privatnog tipa crkvenosti

U posljednjim desetljećima je očito da je u hrvatskoj Crkvi sve prisutnija polarizacija s obzirom na tumačenje i življenje crkvenosti od strane službenog dijela Crkve i od strane pojedinih kršćana. Ta polarizacija događa se, iako u

²⁷ S. KUŠAR, Djelomično prihvatanje vjere – kršćanstvo po izboru, u: *Bogoslovna smotra* 66 (1996), br. 2-3, str. 319-345, ovdje 330.

²⁸ Usp. *Ondje*, str. 331.

različitom intenzitetu, u svim dimenzijama crkvenosti: od dimenzije vjerskih istina, preko ritualne i moralno-etičke, pa sve do iskustvene i dimenzije povjerenja u Crkvu. Stoga je opravdano govoriti o ekleziološkom i privatnom tipu crkvenosti. Prvi tip pretpostavlja i uključuje što je moguće veću identifikaciju s Crkvom i župnom zajednicom u svim njezinim segmentima. Drugi, privatni tip je izraz parcijalne identifikacije s Crkvom i župom, i ujedno izraz distanciranog odnosa prema jednoj i drugoj instituciji. U demokraciji to nije više posljedica samo polustoljetnog ideološkog tumačenja i nametanja da je "religija privatna stvar", što se ne smije zaboraviti i podcijeniti, nego je to daleko više posljedica sekularizacije, modernizacije i individualizacije, prema kojima se vjerski sadržaji, vjernička praksa i uska povezanost između vjere i osobnog života sve više relativiziraju, a onda i privatiziraju. Privatni tip crkvenosti pospješuje širenje kršćanstva po izboru, u kojem dio vjernika svih tipova ne prihvaća vjerske teološke koncepte i, štoviše, u koliziji je s temeljnim postavkama kršćanstva.

Dosada rečeno potvrđuje empirijski nalaz. U istraživanju "Vjera i moral u Hrvatskoj" građani su na pitanje "Osobno, smatrate li se vjernikom?" dali ove odgovore: 47,7% je odgovorilo da vjeruje sve što naučava njegova Crkva, a 35,3% prihvaća dio onoga što naučava njegova Crkva.²⁹ Premda se citirani podaci odnose na cjelokupnu populaciju, oni ipak potvrđuju da je kod vjernika došlo do veoma uočljive polarizacije. Prvu i većinsku skupinu čine oni koji se posve identificiraju s teološkim navještajem Crkve, a za drugu, manju skupinu je karakteristična parcijalna identifikacija s učenjem Crkve. Već u ovoj dimenziji započinju elementi privatnog i subjektivnog tipa crkvenosti. Oni se nastavljaju i u moralno-etičkoj dimenziji. Ako se 89,7% ispitanika u spomenutom istraživanju deklariralo katolicima, tada je veoma indikativan podatak, primjerice, o stavu prema predbračnim odnosima, kontracepciji i homoseksualnosti. Hrvatski ispitanici su na pitanje "Smatrate li da Katolička Crkva ima pravo govoriti" odgovorili ovako: 71,8% s "da" i 27,5% s "ne" u odnosu na predbračne odnose; 60,3% s "da" i 39,1% s "ne" u odnosu na kontracepciju, te 56,5% s "da" i 42,8% s "ne" u odnosu na homoseksualnost.³⁰ Prema Papinim i biskupskim učenjima vjernici pokazuju velike rezerve. 64,6% ispitanika je uvjerenja da mogu ostati dobrim katolicima ako ne slijede upute Učiteljstva u svezi spolnog morala, dok samo 17,7% smatra da je potrebno identificirati se s tim učenjem, a 17,3% niti se slaže niti se ne slaže s tvrdnjom "Može se biti dobar katolik i bez slijeđenja papinih ili biskupskih uputa u vezi spolnog morala".³¹ Ispitanici su dobili i tvrdnju "Bog od ljudi ne traži da odlaze u crkve, već traži da budu dobri". S tom tvrdnjom se kod sveukupnog stanovništva slaže 67,1%, ne slaže se 15,3%, a niti se slaže niti ne slaže 15,3%.³² Naposlijetku, veoma je indikativan podatak koji

²⁹ Usp. M. VALKOVIĆ, G. ČRPIĆ, I. RIMAC, *Nav. čl.*, str. 486.

³⁰ Usp. *Ondje*, str. 487.

³¹ Usp. *Ondje*, str. 495.

³² Usp. *Ondje*, str. 496.

govori da 60,2% onih koji se deklariraju katolicima u Isusu prepoznaje/priznaje Boga, a 40,0% "nominalno katoličke populacije ima problema s prihvaćanjem jedne od temeljnih istina kršćanstva, što je svakako rezultat koji treba imati na umu".³³

S obzirom na budućnost u hrvatskim župnim zajednicama može se očekivati da će se smanjivati broj nositelja ekleziološkog tipa crkvenosti, dok će se istodobno povećavati broj nositelja privatnog tipa crkvenosti. Takav razvoj dopisjeivat će procesi individualizacije i globalizacije, koji nisu naklonjeni eklezijalnom tipu. U cjelini, župljani će se osjećati dobro u jednom i drugom tipu. Naprotiv, dušobrižnici će se osjećati kao "serviseri" i djelitelji tajni, odnosno "vjerničkih usluga", koje će biti praćene i nekršćanskim motivima. Dakako da će granice između jednog i drugog tipa crkvenosti biti fluidne, a župljani će prelaziti iz jednog u drugi model crkvenosti.

Zaključak

Izlaganje je nastojalo pokazati kako su crkvenost i župna zajednica veoma složene i međusobno povezane religiozne stvarnosti. Socioreligijska istraživanja provedena u posljednjim godinama u Hrvatskoj potvrđuju da crkvenosti treba pristupati kao višedimenzionalnoj stvarnosti, a župnoj zajednici kao crkvenoj strukturi u kojoj se doživljava i prakticira sav spektar tog religioznog fenomena. Veoma je zanimljivo da komunističko razdoblje u drugoj polovici 20. stoljeća nije uspjelo odlučnije utjecati na dimenzije konfesionalne pripadnosti, ako se potkraj toga stoljeća oko 85,0% stanovnika Hrvatske deklarira pripadnicima Rimokatoličke Crkve. Ipak je to komunističko doba, zajedno sa sekularizacijom, urbanizacijom, modernizacijom, a dijelom i individualizacijom, djelovalo na slabljenje crkvenosti u svim njezinim dimenzijama. Treba još istaknuti da je preko 95,0% svih pripadnika Crkve ulazilo i vjernički se velikim dijelom formiralo upravo u župnim zajednicama. Te su, kako na selu tako još više u gradu, tolerirale svu moguću stupnjevitost župljana od redovitih praktikanata, preko povremenih i prigodnih praktikanata sve do nepraktikanata; od očitovanih, arabrih i gorljivih vjernika do "nikodemskih kršćana". Teritorijalna župa bila je najšira bazična crkvena struktura, koja je omogućavala da svaki župljanin pronade svoje mjesto u Kristovoj Crkvi. Jednako tako župa je kroz cijelo to vrijeme obredno pratila pojedinca od njegova krštenja preko vjenčanja do crkvenog pogreba.

Današnji položaj župne zajednice postaje sve zamršeniji i zahtjevniji. U njoj se i dalje demonstrira i prakticira konfesionalna pripadnost najrazličitijih

³³ G. ČRPIĆ, S. KUŠAR, *Nav. čl.*, str. 530.

stupnjeva i kriterija. Još uvijek ju se najviše traži prilikom rođenja, vjenčanja i smrti. Nezamjenjivo je mjesto za incijacijski proces djece i adolescenata. Od župe, odnosno od njezinih službenika, očekuje se da budu obredni pratitelji u ključnim životnim situacijama župljana. Tim istim pastoralnim djelatnicima se prilikom sakramentalnih slavlja i liturgijskih događanja nudi, a ponekad i nameće kriteriologija zasnovana na izvanckvenim matricama, kriteriologija skrojena po mjeri suvremenog individua, koji je pod utjecajem raznih religioznih sinkretističkih elemenata. Župnu se zajednicu nerijetko uzima samo kao tradicionalni, folklorni i nacionalni scenarij, a manje kao mjesto izgrađujuće crkvenosti i mjesto stjecanja vlastitog vjerničkog identiteta. U toj bazičnoj strukturi Crkve želi se i dalje ostati, ali na temelju individualnih i privatnih, a manje na osnovi eklezioloških kriterija. Sve to otežava navjestiteljsko-katehetsko, euharistijsko-sakramentalno i socijalno-karitativno župno djelovanje. Od župe se očekuje natprosječan socijalno-karitativni angažman, a u isto vrijeme malo se spremnosti pokazuje za volonterski rad. Premalo se polazi od logike da nije dovoljno od župe tražiti i samo očekivati, ako se u nju puno osobno ne ulaže.

U budućnosti je za očekivati da će župna zajednica – neovisno o njezinom daljnjem razvoju – i dalje biti najtolerantnija crkvena bazična struktura u kojoj će se živjeti i prakticirati svi mogući modeli crkvenosti: od posvemašnje identifikacije s Crkvom i župnom zajednicom do parcijalnog poistovjećivanja s tim ustanovama. U župi će se manje odobravati, a više tolerirati privatni tip crkvenosti, kako u obrednoj tako i u moralno-etičkoj dimenziji. Broj pripadnika ekleziološkog tipa će se umanjivati, a broj nositelja privatnog tipa crkvenosti će rasti. Taj razvoj pospješivat će procesi individualizacije i globalizacije. Župljanin će prelaziti iz jednog u drugi model crkvenosti. Zbog mobilnosti života i posla vjernik će tijekom svoga životnog vijeka promijeniti nekoliko župnih zajednica, a samim tim i puno dušobrižnika. Od dušobrižnika tražit će se još veća teološka kompetentnost i veća pastoralna strpljivost i tolerantnost u ophođenju i radu sa svojim župljanima.

PARISH COMMUNITY ECCLESIASTICISM

Summary

The author uses the empiric data to present ecclesiasticism as a multidimensional and complex reality within the basic structure of the Church - that is to say - within a parish community. The ecclesiasticism of Christians in Croatia is mainly shown through the dimension of their belonging to the Church and through the ceremonial dimension. This means that a great number of Croatian Catholics activate their

ecclesiasticism in an apparent way when it comes to the important events in their lives (baptism, wedding, funeral). Nevertheless, far less Croatian Catholics are present at Eucharistic celebrations and other non-liturgical gatherings. Croatian believers are, in the same way, less engaged in social and charitable activities, and only a small number of them are active in parish structures. The author points out at the presence of a ecclesiological and individual type of ecclesiasticism, emphasizing that, in the future, a parish will be the most tolerant basic structure of the Church that will embrace all the Christians who can fully identify themselves with their Church and their parish community, together with those who identify themselves with their Church only partially.

Key words: *parish community, basic Church community, ecclesiasticism, sacraments, parish structures, liturgical celebrations.*